

KDE SE V ZÁKONĚ SKRÝVÁ BIOLOGICKÝ NEBO SOCIÁLNÍ RODIČ?

STANISLAV BRUNCKO

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek pojednává o postavení biologického a sociálního rodiče. Zkoumá, zda je jeho postavení nějakým způsobem upraveno v zákoně o rodině či v jiných zákonech. Dochází k závěru, že biologické či sociální rodičovství jsou sociálním faktem bez výslovné zákonné úpravy. Příspěvek předpokládá, že tento sociální fakt je však nutné zohlednit při řízení týkající se nezletilého dítěte. Zejména tehdy, je-li nutné přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte. Právě z konkrétního nejlepšího zájmu dítěte může biologickému či sociálnímu rodiči vzniknout silné postavení a z něj vyplývat značná práva.

Key words in original language

Právní rodičovství, biologické rodičovství, sociální rodičovství, právní otcovství, sociální otcovství, biologické otcovství, příbuzenství, nový občanský zákoník, rodinné právo.

Abstract

Contribution deals with the status of biological and social parents. It examines whether his position is somehow regulated in the Family Act or other laws. It concludes that biological or social parenthood is a social fact without explicit legal regulation. Contribution expects it is necessary to take this social fact into account the matters relating to the minor child. Especially when it is necessary to take into account the best interests of the child. Biological or social parents may emerge just from a specific child's best interests a strong position and from that result considerable rights.

Key words

Legal parenthood; biological parenthood; parenting social; legal paternity; social fatherhood; biological paternity; kinship; the new Civil Code; Family Law.

1. ÚVOD – VYMEZENÍ A ROZLIŠOVÁNÍ POJMŮ

Příspěvek o zvoleném tématu bude nutně průnikem několika vědeckých oborů, zejména však rodinného práva a sociologie rodiny, protože sociální nebo biologické rodičovství jsou především sociálními jevy. Současný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále též jen „ZOR“) ani budoucí zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen „NOZ“) neznají pojmy biologický rodič nebo sociální rodič. Přes tuto absenci v zákonném textu nelze upřít těmto sociálním jevům existenci. Nakolik však jsou tyto sociální jevy reflektovány právem, se pokusím zodpovědět v tomto příspěvku. Analyzoval jsem některé vybrané oblasti rodinného práva nebo rodinného života obecně a

pokusil se zjistit, zda se někde v právní úpravě těchto oblastí skrývají práva či povinnosti biologických nebo sociálních rodičů. Oblasti budu zkoumat jak dle současné úpravy, tak z pohledu nové úpravy. Výsledkem mé práce by měl být jakýsi stručný katalog práv biologického nebo sociálního rodiče.

Nejprve považuji za nutné se pozastavit u oné difference pojmů, které téma nabízí, přičemž oněmi pojmy myslím biologické rodičovství, právní rodičovství a sociální rodičovství. Měl by právník vůbec mít potřebu rozlišovat mezi těmito pojmy? Je nutné poukázat na to, že tato difference a tato nutnost rozlišovat má praktický význam jen tehdy, objevuje-li se současně různost osob – tedy v případě, kdy se nekoncentrují tyto pojmy do jedné osoby. Je otázkou (a to spíše pro sociologii), jaká existuje v současné společnosti míra koncentrace těchto pojmů v jednu osobu, tedy kolik procent z těch osob, které jsou rodiči dítěte, jsou současně najednou vůči tomuto dítěti biologičtí, sociální a právní rodiče. Vzhledem k proměně rodiny za posledních padesát let je zřejmé, že míra této koncentrace bude nižší než v době, kdy vznikal současný zákon o rodině.¹ Z judikatury ESLP přitom nepřímou vyplývá pro zákonodárce úkol pokusit se uvést do souladu stav právní, sociální a biologický.

Existuje-li ve společnosti tato difference, mělo by i právo obsahovat mechanismy, kterými bude na tuto diferenci reagovat a při aplikaci práva tak bude možné zohledňovat specifika konkrétních situací. Můj příspěvek se bude zabývat situací, kdy biologický, sociální a právní rodič nejsou jednou a tutéž osobou, ale jde o různé osoby.

2. „Právní rodina“ a „sociální rodina“. Teoretický rozbor.

Výše jmenovaná různost, která se v sociálním životě rodin projevuje různými způsoby, může mít množství dopadů na právní praxi. Pro lepší uvedení do situace u rozporu sociálního, biologického a právního rodičovství může zde jako příklad posloužit ve společnosti fungující útvar, který z pohledu sociologie rodiny bez obtíží dostojí pojmu „rodina“ nebo „nukleární rodina“. Útvar je tvořen dvěma osobami, které se chovají jako rodiče (zastávají vůči dítěti rodičovskou roli a jsou tedy sociálními rodiči; dítě vychovávají i živí), a dítětem (nebo dětmi). Z právního pohledu však pojem „rodina“ nenaplní, neboť „otec“ není právním rodičem dítěte. Právní otec dítěte je muž, který s rodinou nežije a s dítětem se nestýká, ani neposkytuje dítěti výživné (matka jej nevymáhá). V praxi již méně obvyklou, ale

---

1 Zatímco dříve začínali partneři své společné soužití povětšinou vstupem do manželství, osoby narozené po roce 1970 z velké většiny začínají svá soužití nesezdaně (kohabitací). Viz též závěr odborné statě ŠTASTNÁ, Anna, PALONCYOVÁ, Jana. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2011, roč. 12, č. 2. s. 26.

možnou komplikací bude též fakt, že biologickým otcem dítěte je další, třetí muž. Popsaná situace může trvat mnoho let a onen „rodinný“ útvar se může jevit stabilní (nazvěme jej „sociální rodina“). Z pohledu svého fungování, které nevyžaduje žádnou intervenci ze strany soudu či orgánů OSPOD, je tento útvar neodlišitelný od jiného útvaru, a to takového, kde ti, kteří plní roli sociálních rodičů, jsou současně biologickými i právními rodiči (nazvěme jej „právní rodina“).

Pokud se však v popsáných rodinách objeví problémy, nebo dokonce dochází k rozpadu, právní systém zareaguje u obou útvarů podstatně odlišně. V případě „právní rodiny“ mohou jednotliví její členové využít k ochraně svých zájmů množství nástrojů, které jim současný zákon o rodině ve spojení s občanským zákoníkem a procesními předpisy nabízí a které jsou obecně známy (např. úprava obsažená § 26 až 28 ZOR, § 49 ZOR, § 50 ZOR). O účinnosti jednotlivých nástrojů mohou panovat určité pochyby, avšak v zásadě jde o stabilní právní úpravu, která jednotlivým členům rodiny dokáže poskytnout přiměřenou ochranu, a to včetně nezletilého dítěte. V případě pouhé „sociální rodiny“ je však situace podstatně složitější. Nabízí se závažná otázka: Poskytne právo při problémech, které se v této „sociální rodině“ objeví, ochranu takovou, jakou by poskytlo, pokud by tento faktický útvar byl rodinou i z právního pohledu? Pokud by odpověď zněla záporně, nejednalo by se zde o znevýhodnění jednotlivých členů tohoto útvaru oproti těm útvarům, které jsou právně zakotveny? V naší modelové situaci se matka odstěhuje a dítě vezme s sebou, přičemž jej odtrhne od sociálního otce, který se po několik let podílel na výchově a výživě dítěte.

Je zřejmé, že právní regulace není všelékem na problémy společnosti. Na tomto místě je třeba se vypořádat s námitkou, že účastníci onoho popsáného rodinného soužití nemohou počítat s právní ochranou svých zájmů, protože v důsledku jejich vlastní volby jejich soužití nebylo právně nijak zakotveno a právo neaprobulovalo jejich vzájemné vazby. Pokud by však právo v takových situacích neposkytovalo ochranu, dopomáhalo by absolutní převaze jednoho z účastníků (právní matce) a zcela by rezignovalo na ochranu nejslabšího z účastníků – nezletilého dítěte.² Z tohoto důvodu považují za potřebné, aby v českém právu existovaly nástroje, které dokážou přiblížit standard ochrany členů „sociální rodiny“ tomu standardu, který požívají členové „právní rodiny“.³ Před popsanou

---

2 Existují dokonce odborné práce, které poukazují na otce, jakožto na slabší stranu, viz pro srovnání: TURONOVÁ, Jana, VOJTOVÁ, Tereza. *Otec jako slabší strana*. In Cofola 2010: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2010, 1 CD-ROM.

3 Tento příspěvek si nečiní ambici stanovovat nějaké rezolutní normativy, protože věc musí být prozkoumána z více úhlů pohledu. Přiblížení právní ochrany „sociální rodiny“ právní ochraně, kterou požívá „právní rodina“ musí být diskutováno minimálně ještě z pohledu zásady zachování právní jistoty, na což v tomto příspěvku není prostor.

situací nemůže právo zavírat oči, neboť se jedná o velké množství případů v životě společnosti a právo by pro tyto situace mělo nabízet spravedlivá řešení. Více než v jiných právních oborech právě rodinné právo musí citlivě reagovat na existující vztahy v sociální realitě. Evropský soud pro lidská práva již dříve judikoval, že respektování a ochrana rodinného života vyžaduje, aby měla biologická a sociální realita přednost před právními domněnkami,⁴ ač současně zastává tezi, že je nutné důsledně přihlížet k zájmu nezletilého dítěte.⁵

3. PRÁVA A POVINNOSTI SOCIÁLNÍHO RODIČE

Při studiu zákona o rodině lze zjistit, že současný zákon o rodině činí sociálnímu rodiči lákavé přísliby. Především obsahuje jednu výslovnou úpravu práv osoby, která je nejčastěji ztotožnitelná se sociálním rodičem. Jedná se o podíl manžela žijícího ve společné domácnosti, na výchově dítěte dle § 33 zákona o rodině. Toto oprávnění, které sociální rodič má, je vázáno na podmínku manželství a na podmínku, že dítě žije se sociálním rodičem ve společné domácnosti. Podle gramatického znění se sice jedná o komplex práv a povinností, z komparace této úpravy s předchozím zněním téhož ustanovení však lze spíše usuzovat na to, „že "podílení se" na výchově znamená již jen právo nevlastního rodiče pomáhat při výchově, nikoliv jeho povinnost.“⁶ Naproti tomu určitým náznakem toho, že i manžel, který není právním rodičem dítěte, by měl mít k dítěti i určité povinnosti, svědčí formulace § 18 ZOR.⁷

Nutno poznamenat, že podmínka společného manželství vytváří neodůvodněnou diferenci mezi různými formami soužití, v nichž nutně nejsou účastníci sezdání a mezi těmi, kde sezdání jsou.

Ustanovení však dle mého názoru je spíše jedním z proklamativních ustanovení zákona o rodině a není v současné praxi příliš používáno.⁸ Dle mého názoru není bohužel použitelné ani pro řešení problémů v modelové situaci nastíněné výše, neboť oprávnění sociálního rodiče podílet se na výchově dítěte (které je navíc spíše

---

4 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 11. 1994 ve věci *Kroon a další proti Nizozemí*, č. 18535/91.

5 Rozhodnutí ESLP o přijatelnosti stížnosti ze dne 8. ledna 2007 ve věci *Kňákal proti České republice*, č. 39277/06.

6 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 117.

7 Tamtéž.

8 Není mi známá žádná novější judikatura, která by se opírala o toto ustanovení.

sporné) je suspendovatelné rozhodnutím právního rodiče o zrušení společné domácnosti.

V NOZ je již v obdobném ustanovení § 885 podmínka manželství zrušena a podíl na výchově dítěte je již vázán pouze na existenci žití sociálního rodiče s dítětem v rodinné domácnosti. Důvodová zpráva k předmětnému ustanovení u této osoby přímo hovoří o tom, že se jedná o sociálního rodiče.⁹ Podmínka existence rodinné domácnosti však přináší stejné problémy jako dosavadní právní úprava.

Pokud bychom se však vrátili k našemu modelovému příkladu, kdy se matka odstěhuje z dosavadní společné domácnosti a vezme s sebou dítě, čímž zcela suspenduje oprávnění otce jak v § 33 zákona o rodině, tak i v § 885 NOZ, lze konstatovat, že příslib silného postavení sociálního rodiče se zcela rozplývá.

Pokud by se sociální otec se svým postavením nesmířil a pokusil se prosadit svůj zájem, aby mohl dítě dále vychovávat a stýkat se s ním, jaké prostředky mu současné právo nabízí? Výčet, který lze sestavit, bude spíše skromný:

1) Svěření nezletilého dítěte do výchovy dle § 45 odst. 1 zákona o rodině. Jediný nesporný nástroj poskytuje současná právní úprava sociálnímu rodiči v § 45 odst. 1 zákona o rodině, kde je zakotvena možnost, „vyžaduje-li to zájem dítěte“, aby soud svěřil dítě do výchovy jiné fyzické osoby než (právního) rodiče. Klíčem k tomu, aby dítě bylo svěřeno do výchovy sociálnímu rodiči, je zájem dítěte. Dochází tak ke schizofrenní situaci, kdy je pro prosazení zájmu sociálního rodiče nutné, aby se tento jeho zájem prezentoval jako zájem dítěte.

Sociální rodič v tomto případě nemá oproti jiné fyzické osobě žádnou zvláštní výhodu – právo mu neposkytuje žádné zvláštní postavení plynoucí z jeho sociálního rodičovství. Jeho jedinými výhodami jsou ty, které se vytvořily fakticky (například to, že dítě si na něj zvyklo, že jej má rádo nebo dokonce projevuje své vlastní přání být svěřeno do výchovy sociálního rodiče).

Pokud se skutečně prokáže, že nejlepším zájmem dítěte je svěření dítěte do péče sociálního rodiče, pak soud může o tomto svěření rozhodnout. Na tomto místě je nutné připomenout, že toto rozhodnutí musí pečlivě odůvodnit, proč jsou zde porušena velmi silná práva vlastních právních rodičů na výchovu svého dítěte, plynoucí nejen ze zákona o rodině (§ 32 odst. 1), ale též z Úmluvy o právech

---

9 Důvodová zpráva k z. č. 89/2012, občanskému zákoníku. Komentář k ust. § 885. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf>.

dítěte (např. čl. 9 odst. 1), ačkoliv zde bude silným argumentem ve prospěch zájem dítěte (taktéž upravený v Úmluvě, viz čl. 3 odst. 1).¹⁰

Řešení nabízené v § 45 odst. 1 zákona o rodině, je rovněž v souladu s mezinárodně-právními závazky ČR, jak již bylo výše naznačeno. Dle Úmluvy o právech dítěte (sdělení MZV č. 104/1991 Sb.) musí zájem dítěte být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (čl. 3 odst. 1).

2) Otázka úpravy styku s dítětem dle § 45 odst. 1 zákona o rodině. Poněkud jinou otázkou je, zda se sociální rodič může domoci práva na styk s dítětem. Intuitivní přitakání značně ztěžuje nedávné rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 868/12 ze dne 12. 4. 2012,¹¹ kde je konstatováno, že zákon o rodině umožňuje soudu upravovat styk nezletilého dítěte leda s rodiči (kromě výjimečného postavení prarodičů a sourozenců). Přitom dle jeho názoru nelze ani rozšiřujícím výkladem dovodit, že by se styku s nezletilým mohl úspěšně domáhat muž, který se určení svého (právního) otcovství teprve domáhá. Soud v tomto rozhodnutí dospěl k závěru, že „základem rodinných vazeb je tradičně právě biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny“ a že „nezbytným předpokladem svěřeni nezletilého proti vůli jeho matky... žalobci, ... je najisto postavená existence biologické vazby mezi nezletilým a žalobcem“.

Soud zde dle mého názoru poněkud nešťastně ztotožnil právní rodičovství a biologickou vazbu mezi rodičem a dítětem, která může, avšak nemusí nutně být základem pro právní rodičovství. Vzhledem k tomu, že zákon o rodině zná možnost svěřeni dítěte do výchovy třetí osobě dle § 45 odst. 1 (ač je zjevné, že jde svou povahou výjimku ze zásady,¹² kterou je nutné interpretovat restriktivně), argumentací a maiori ad minus by bylo možno dovozovat, že pokud lze dítě třetí osobě svěřit do výchovy, proč by nebylo možné s touto třetí osobou upravit styk? Pokud bychom postupovali touto argumentační cestou, je možné si představit, že by bylo možno rozhodnout ve prospěch úpravy styku nezletilého dítěte se sociálním otcem, byť ustanovení bylo původně koncipováno jako institut náhradní rodinné výchovy.¹³

---

10 Srov. HOLUB, M. a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. vyd. Praha: Linde, 2011. s. 152.

11 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 868/12. Dostupný z:

<<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=74154&pos=5&cnt=158&typ=result>>.

12 HOLUB, M. a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. vyd. Praha: Linde, 2011. s. 152.

13 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 160. Ustanovení je navíc částí odborné literatury oprávněně kritizováno a je navrhováno jeho zrušení, neboť se v podobě po

Bohužel je faktem, že ani u úpravy styku dvou skupin odlišných od rodičů (prarodiče a sourozenci) téměř neexistuje odborná literatura a judikatura je velmi kusá.¹⁴ I část odborné literatury zastává názor, že lze za použití čl. 3 Úmluvy o právech dítěte vyložit § 27 odst. 4 zákona tak, že je možné upravit styk s takovou osobou, která se podílela na výchově dítěte, neboť každé rozvíjení takového vztahu je pro dítě obohacím, přičemž opačný závěr by byl nelogický.¹⁵ Navíc je nutno vzít v potaz, že Úmluva o styku s dětmi (sdělení MZV č. 91/2005 Sb. m. s.) stanoví ve svém čl. 5 odst. 1, že „pokud to je v nejlepším zájmu dítěte, lze rozhodnout o styku mezi dítětem a osobami jinými než jeho rodiči, které mají s dítětem rodinná pouta“.

Ústavní soud však o žádné z výše nastíněných úvah neuvažuje a pouští se cestou velmi restriktivního výkladu a svým náležením v podstatě zavírá cestu pro možnost, aby soud dle současné právní úpravy někdy mohl upravit styk nezletilého dítěte s jinou osobou, než jsou rodiče, prarodiče, či sourozenci. Nutno podotknout, že se přiklonil k řešení, které zastává část odborné literatury, i když tato literatura připouští výjimky¹⁶ a rovněž k řešení, které pravděpodobně porušuje mezinárodní závazky České republiky.

V budoucí právní úpravě nového občanského zákoníku je jednoznačně stanovena možnost svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 953 až 957 NOZ) a je dokonce přímo stanoveno pro případ, kdy se ujme dítěte „osoba dítěti blízká“, povinnost soudu dát této osobě přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte (§ 954 odst. 2 NOZ). Obdobně je stanoveno, že při výběru pěstouna má soudu dát přednost „osobě dítěti blízké“, ujala-li se péče o dítě, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte (§ 962 odst. 1 NOZ).

Dále je v NOZ obsaženo ustanovení § 927, kde je stanoveno, že „[p]rávo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blíže či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.“ Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku

---

roce 2000 překrývá s úpravou pěstounství. Viz VRÁNOVÁ, Lucie. Svěření dítěte do péče jiné osoby – potřebný institut? *Právo a rodina*, 2012, č. 2, s. 15.

14 Tento názor je zastáván autorkou jednoho z mála článků na toto téma – viz CORRADINIOVÁ, S. Soudní úprava styku prarodičů s nezletilými vnuky. *Právo a rodina*, 2010, č. 5, s. 12.

15 HOLUB, M. a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. vyd. Praha: Linde, 2011. s. 89.

16 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 103.

by již soud nemohl apriorně stanovit, že soudně lze upravit soudně styk nezletilého dítěte pouze s rodiči (a se dvěma výjimečnými skupinami – prarodiči a sourozenci nezletilého dítěte), tak jako se stalo v analyzovaném rozhodnutí ÚS sp. zn. II. ÚS 868/12. Podle nového ustanovení by bylo nutno zkoumat, zda sociální otec je osobou, ke které má dítě citový vztah a současně zda je osobou, u které by nedostatek styku znamenal pro dítě újmu. Teprve pokud by bylo prokázáno, že takovou osobou sociální otec není, musel by soud návrh zamítnout. Těžiště rozhodování by se pak přeneslo do roviny důkazní, kde by dle mého názoru bylo pro sociálního otce možné prokázat, že dítě mělo k němu vybudováno citový vztah a že by nedostatek styku znamenal újmu pro dítě. Přitom sama důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku k předmětnému ustanovení říká, že „[c]itový vztah by měl být vykládán tím nejširší možným způsobem“.¹⁷

V právní úpravě nového občanského zákoníku se pak ještě i na některých dalších místech objevují některá ustanovení, která mohou pro uskutečnění svých práv využít sociální rodiče (v § 967 – povinnost pěstouna udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte „s osobami dítěti blízkými“, či v § 971 odst. 4 – při nařízení ústavní výchovy dítěte povinnost jej umístit co nejbližší bydliště rodičů nebo „jiných osob dítěti blízkých“).

4. PRÁVA A POVINNOSTI BIOLOGICKÉHO RODIČE

U rodiče, který je „pouze“ biologickým, se dostáváme do pozice určitým způsobem odlišné. Analyzovat budu opět jen situaci, kdy se biologické rodičovství nepřekrývá s rodičovstvím právním a sociálním, abychom se tak dokázali propracovat ke skutečným právům „pouze“ biologického rodiče. Pokud by došlo k překryvu mezi biologickým a sociálním rodičovstvím, pak takový rodič může využít kombinaci nástrojů, které mu poskytuje jeho postavení biologického i sociálního rodiče.

Z dosavadního právního stavu lze vyvodit zejména následující práva a povinnosti biologického rodiče:

1) Bezesporu nejvíce viditelným je ***komplex práv biologického rodiče (otce), který vyplývá ze třetí domněnky pro určování otcovství v § 54 odst. 2 zákona o rodině***, kde je biologické otcovství skryto v pojmu „muž, který se ženou souložil“,^{18 19}

---

17 Důvodová zpráva k z. č. 89/2012, občanskému zákoníku. Komentář k ust. § 927. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf>.

18 Dle nálezu Ústavního soudu ze dne 28. února 2008, sp. zn. I ÚS 987/07 je s vývojem moderní medicíny formulace opírající se o skutečnost soulože již překonaná: „Nelze proto považovat za jedině správný ten postup, že soud se bude napřed zabývat tím, zda došlo k souloži, a teprve v případě

příčemž samo je předpokladem pro určení otcovství podle této domněnky. Obdobnou terminologii zvolil zákonodárce v NOZ v § 783 odst. 2. Všechna další práva biologického otce jsou již pouze odvozená od možnosti určit své právní rodičovství skrze biologické rodičovství dle třetí domněnky otcovství.²⁰ Protože jde o problematiku známou a literaturou hojně prozkoumanou nebudu se jí podrobněji zabývat.

2) Dále zákon o rodině zmiňuje pravděpodobného biologického otce **v ustanovení týkajícím se práv na výživu neprovdané matky (§ 95 odst. 2)**, kde soud může uložit „tomu, jehož otcovství je pravděpodobné“, aby poskytl předem potřebnou částku k zajištění úhrady nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím i k zajištění výživy dítěte po dobu, po níž by zaměstnankyni náležela mateřská dovolená. Pasivně legitimován tedy není právní otec (ten ještě není určen), ale osoba, která je pravděpodobně otcem dítěte, tedy především pravděpodobný biologický otec (soud toto zkoumá předběžně).²¹ Toho tak zde stíhá povinnost složit zálohu na výživné. Tato povinnost je zachována i v NOZ v § 920 odst. 2, přičemž v odst. 1 je jeho povinnost k výživě a náhradě nákladů výslovně stanovena i pro případ, že se dítě narodí živé.

V dalších ustanoveních současného občanského zákoníku ani zákona o rodině již žádná výslovná práva či povinnosti biologickému otci poskytována nejsou.

3) Určité právo (či spíše povinnost) biologického otce by mohla vyplývat z **práva dítěte znát svůj původ**. Je nutno poznamenat, že jednoznačné zakotvení tohoto práva dítěte v právním řádu ČR schází a jeho případnou existenci je nutno dovozovat z Úmluvy o právech dítěte (a to pouze mimo její čl. 7 odst. 1), případně z ústavního pořádku a lidskoprávních úmluv.

---

prokázání soulože nařídí znalecký posudek, aby zjistil, zda závažné okolnosti mužovo otcovství nevylučují. Není vadou řízení, pokud soud přímo přistoupí ke znaleckému dokazování metodami DNA diagnostiky: takový postup je v souladu nejen se zmíněnou zásadou arbitrárního pořádku, ale též se zásadou procesní ekonomie. Konečně je zjevné, že pokud ze znaleckého posudku vyplýne, že žalovaný muž je otcem dítěte, bude tím s praktickou jistotou prokázána i soulož tohoto muže s matkou dítěte v rozhodné době, tj. - dnes již překonaná - skutková báze třetí domněnky.“

19 Zde bych poukázal na to, že Úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství (č. 47/2001 Sb.), ve svém čl. 4 používá pro obdobné situace přímo pojem „biologický otec“, což je, zdá se, jediný výskyt tohoto termínu v českém právním řádu.

20 Je přitom paradoxní, že biologickému otci chybí aktivní legitimita pro podání návrhu k popření otcovství určeného podle prvních dvou domněnek.

21 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 410.

4) Je otázkou, zda nějaká práva biologického rodiče mohou být ukryta v „zájmu dítěte“, obdobně jako tomu bylo u sociálního rodiče. Už u předchozího případu lze uvažovat o tom, že právo dítěte znát svůj původ by mohlo být součástí principu nejlepšího zájmu dítěte. V odborné literatuře se lze setkat s názorem, že „zájem dítěte“ v ustanoveních umožňující popírat nejvyššímu státnímu zástupci otcovství po uplynutí popěrných lhůt v § 62 a § 62a zákona o rodině v sobě obsahuje mimo jiné též požadavek, aby byl uveden do souladu stav právního a biologického rodičovství, pokud toto bude prospěšné pro rozvoj dítěte.²² Tento závěr by platil i pro úpravu v NOZ, kde sice již v řízení nevystupuje státní zástupce, ale kde je rovněž jmenován „zájem dítěte“. Naproti tomu při svěřování dítěte do péče jiné osoby než rodiče dle § 45 zákona o rodině si lze jen stěží představit, že zde by zájmem dítěte bylo to, aby bez dalších skutečností bylo toto dítě svěřeno do péče biologickému rodiči (který by nedisponoval žádnou jinou kvalitou), přičemž o úpravě v novém občanském zákoníku platí obdobný závěr.

5. NEJISTÁ PRÁVA A POVINNOSTI SOCIÁLNÍHO NEBO BIOLOGICKÉHO RODIČE

V první části svého příspěvku jsem se pokusil shromáždit veškerá práva a povinnosti sociálního nebo biologického rodiče, která jsou buď jednoznačná, nebo alespoň naznačená a diskutovaná dosavadní judikaturou či literaturou. V další části bych se pokusil zodpovědět na dvě jednoduché otázky, které jsem namátkově vybral proto, abych při odpovídání na ně mohl poukázat na některé nejasnosti v dosavadním či budoucím zákonném stavu ohledně postavení biologického či právního rodičovství a otevřít k další diskuzi některé dosud nezmiňované výkladové varianty.

1) Je biologický rodič příbuzným dítěte? Z hlediska práva nám současný zákon o rodině, resp. občanský zákoník odpověď nedává. Nový občanský zákoník však definuje příbuzenství ve svém § 771. Příbuzenství je podle něj vztah „založený“ na „pokrevním poutu“ nebo vzniklý osvojením. Z hlediska gramatického výkladu nám nezbývá než prohlásit, že biologického rodiče váže s dítětem vztah příbuzenství. Popřít tento výklad by znamenalo buď popřít, že vztah je založen na „pokrevním poutu“, nebo pokusit se o vztahu „založeném“ prohlásit, že nemusí nutně vždy disponovat onou kvalitou, na které je „založený“ (čili že ne všechno to, co je založeno na pokrevním poutu, musí být vždy příbuzenstvím). Výraz „pokrevní pouto“ je sám o sobě pozoruhodný a stojí za bližší analýzu mimo možnosti tohoto příspěvku.²³

---

22 HOLUB, M. a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. vyd. Praha: Linde, 2011. s 242.

23 Ač jsem velkým příznivcem zvolené jazykové podoby NOZ, u výrazu „pokrevní pouto“ se mi vybavují asociace spjaté s dřívější četbou knih

Pokud bychom připustili možnost, že biologický rodič je příbuzným, museli bychom dále připustit, že jde o příbuzenství v linii přímé (§ 772 odst. 1) v prvním stupni (§ 773) a že se jedná o vztah předka vůči potomkovi. Biologický rodič by tak měl dle NOZ veškerá práva a povinnosti, která mají obecně příbuzní dítěte v přímé linii a v prvním stupni a též práva a povinnosti, která plynou z toho, že jde o předka nezletilého dítěte. Těchto práv a povinností není úplně málo (poukazují na svůj dříve zpracovaný příspěvek),²⁴ namátkou bych zmínil to, že jakýkoliv příbuzný je výslovně zákonem preferován při stanovování styku s nezletilým dítětem (§ 927 NOZ), je rovněž preferován při vztazích náhradní rodinné výchovy (§ 931 NOZ) a je přednostně jmenován jako opatrovník (§ 471 NOZ). Co se týče případného postavení předka, pak každý předek je osobou blízkou (§ 22 NOZ), osobou stíženou překážkou uzavření manželství (§ 675 NOZ) a s mnoha otázkami bychom museli zvažovat jeho vyživovací povinnost. Předek je rovněž oprávněn za stanovených podmínek zastupovat potomka, pokud je členem jeho domácnosti (§ 49 NOZ), je legitimován k ochraně jména předka či názvu osoby (§ 78 odst. 2 NOZ) a do 3. stupně příbuzenství může být členem rodinného závodu (§ 700 NOZ). Rovněž spáchání trestného činu na předkovi zůstavitele je důvodem dědické nezpůsobilosti útočníka (§ 1481 NOZ).

Na druhou stranu, je otázka, zda tento výklad již není oním „dovoláváním se slov právního předpisu proti jeho smyslu“ (§ 2 odst. in fine). Výše uvedené příklady, kde by byla práva biologického rodiče posílena, však určitý smysl i v případě biologického rodiče mají, snad pouze s výjimkou vyživovací povinnosti. Výše uvedený nástin proto ponechám otevřený pro další zkoumání, neboť jeho detailní rozbor by přesahoval přiměřený rozsah tohoto příspěvku.

2) Je sociální rodič povinen platit výživné? Další otázkou, kterou se pokusím předložit k diskuzi je to, zda je myslitelná situace, kdy by sociální rodič byl vůči nezletilému dítěti povinen platit výživné. Ač zákon o rodině ve své třetí části, která upravuje vyživovací povinnost, nikde nejmenuje sociálního rodiče jako osobu povinnou, neznámá to, že s ní není počítáno na jiných místech právního řádu. Skutečností totiž je, že sociální rodič se fakticky na výživě dětí, které s ním žijí ve společné domácnosti s druhým manželem, podílí. Vzhledem k existenci společného jmění manželů (§

---

od Karla Maye. Na druhou stranu je nutno čestně přiznat, že starší literatura výrazu bez větších problémů rozuměla. Viz ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Reprint původního vydání, Codex Bohemia 1998. Praha: CODEX Bohemia, 1998. s. 351: „*Pokrevné příbuzenství je tedy výraz pro určitou relaci právní dvou osob, kterážto relace je určena předpisy o filiaci. Není však výrazem pro fyziologický pokrevní svazek lidí stejné krve.*“

24 BRUNCKO, Stanislav. *Nová příbuzenství s právním významem*. In Cofola 2012: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2012, 1 CD-ROM.

143 a násl. současného občanského zákoníku), s ohledem na vzájemnou vyživovací povinnost mezi manželi v rozsahu stejné životní úrovně (§ 91 ZOR) a vzhledem k právu dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů (§ 85 ZOR) fakticky i sociální rodič zabezpečovat výživu dítěte nepřímo musí.²⁵ Vyživovací povinnost mu však nelze přímo stanovit soudem a ani nemůže být za její neplnění postihován trestněprávně.²⁶

Obdobné závěry lze uvést i o úpravě v NOZ, kde je však možné si povšimnout dalšího posunu ve prospěch zohlednění faktického stavu. Konkrétně v rámci ustanovení upravujících náhradu škody je v § 2966 odst. 2 výslovně upravena možnost přiznat příspěvek na výživné osobám, jímž bylo usmrčeným fakticky poskytováno výživné, ač k tomu tento nebyl ze zákona povinen.

Současná i budoucí právní úprava tedy s faktickým poskytováním výživného sociálními rodiči počítají, ač jej neumožňují přímo vynutit.

Jediná otázka ohledně jinak spíše jasných závěrů tak vyvstává v souvislosti s výkladem čl. 27 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, který stanoví, že „rodič(e) nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.“ Toto ustanovení, které je formulováno tak, že by mohlo být self-executing, by pak přinášelo přímé oprávnění dítěte vymáhat výživné po osobě, která se o něj stará (což by mohl být rovněž sociální rodič).

Určité otázky by také mohly vyplývat z nového systematického zařazení rodinně-právních ustanovení, která podléhají obecným ustanovením v první části zákona, kdy je např. v § 10 NOZ upřesněno a zdůrazněno užití analogie. Analogické užití úpravy právního rodičovství na rodičovství sociální (například v otázkách výživného) by však dle mého názoru byla natolik vážným zásahem do právní jistoty osob, že by ji nebylo možno připustit.

6. ZÁVĚR

Sociální i biologický rodič mají v současném právním stavu určité právní postavení, a to i bez vazby na jejich rodičovství právní. Český právní řád tak respektuje faktickou roli těchto osob v životě a fungování rodiny v sociálním smyslu, byť toto postavení je slabší, než by mohlo být.

---

25 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 410.

26 Tamtéž.

Práva sociálního rodiče se ukrývají především v pojmu „zájem dítěte“ dle současného § 45 odst. 1 zákona o rodině, což je podpořeno i zněním čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, kdy je možno svěřit dítě do péče osobě jiné než právnímu rodiči a sociální rodič může při rozhodování o svěření nabyt před ostatními osobami značných výhod, které plynou z jeho faktické role v životě dítěte. V novém občanském zákoníku se pak sociální rodič objevuje pod pojmy „osoba dítěti blízká“ nebo „osoba dítěti společensky blízká“ při rozhodování o svěření dítěte (§ 953 až 957 NOZ) a při výběru pěstouna (§ 962 odst. 1 NOZ).

Ohledně zakotvení právního postavení biologického otce lze říci, že se skrývá především v třetí domněnce pro určení otcovství v § 54 odst. 2 zákona o rodině (zvláště pokud přihlédneme k výkladu použité slovní formulace „muž, který se ženou souložil“ Ústavním soudem), přičemž obdobné ustanovení obsahuje i NOZ ve svém § 783 odst. 2. Dále zákon o rodině zmiňuje biologického otce pod pojmem „ten, jehož otcovství je pravděpodobné“ v ustanoveních, která se týkají práv neprovdané matky na výživu a úhradu nákladů slehnutí a porodu. Již spornější je, zda biologickému rodiči vyplývá v současném právním řádu nějaké právní postavení i z práva dítěte znát svůj původ, nebo skrze zájem dítěte.

Ohledně budoucího postavení biologického otce je pak do budoucna nutné vyřešit s ohledem na nejednoznačnou definici příbuzenství v § 771 NOZ to, zda biologický rodič je příbuzným dítěte (z čehož by pak plynulo, že je příbuzným v prvním stupni v řadě přímé a předkem). Ze samotného právního příbuzenství by pak biologickému otci vyplývalo množství práv i povinností. Současná i budoucí právní úprava navíc počítají s faktickým poskytováním výživného sociálními rodiči, ač jej neumožňují přímo vynutit.

Literature:

Důvodová zpráva k z. č. 89/2012, občanskému zákoníku. Komentář k ust. § 927. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf>.

BRUNCKO, Stanislav. Nová příbuzenství s právním významem. In Cofola 2012: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2012, 1 CD-ROM.

CORRADINIOVÁ, S. Soudní úprava styku prarodičů s nezletilými vnuky. Právo a rodina, 2010, č. 5, s. 12-16.

HOLUB, M. a kol. Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vyd. Praha: Linde, 2011. 456 s.

HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině: komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 478 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Reprint původního vydání, Codex Bohemia 1998. Praha: CODEX Bohemia, 1998, 1192 s.

ŠŤASTNÁ, Anna, PALONCYOVÁ, Jana. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2011, roč. 12, č. 2. s. 16-26.

TUROŇOVÁ, Jana, VOJTOVÁ, Tereza. Otec jako slabší strana. In Cofola 2010: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2010, 1 CD-ROM.

VRÁNOVÁ, Lucie. Svěření dítěte do péče jiné osoby – potřebný institut? Právo a rodina, 2012, č. 2, s. 12-16.

Contact – email
S.Bruncko@gmail.com